

joan marí
cardona

ELS CAMINS
I LES IMATGES
DE L'ARXIDUC
AHIR I AVUI

institut d'estudis eivissencs

Paraules de presentació del llibre de Joan Marí Cardona *Els camins i les imatges de l'arxiduc ahir i avui*

per Joan Prats i Bonet

El present article és el parlament que pronuncià Joan Prats i Bonet a la presentació, el passat mes de gener, del llibre Els camins i les imatges de l'arxiduc ahir i avui de Joan Marí Cardona. Per aquest motiu, el lector comprendrà que és una presentació i no un article, però tant el llibre com les paraules de presentació mereixien tenir el nostre ressò.

Fa uns mesos, en aquesta mateixa sala i amb motiu del Curs Eivissenc de Cultura organitzat per l'Institut d'Estudis Eivissencs, recordàvem que es complien 125 anys de la venguda a Eivissa, per primera vegada, d'un jove estranger, de vint anys, que parlava l'italià per fer-se entendre. Com que viatjava d'incògnit, cap eivissenc no arribà a saber fins a molt després que es tractava de l'arxiduc Lluís Salvador, un príncep de la branca toscana de la família Habsburg.

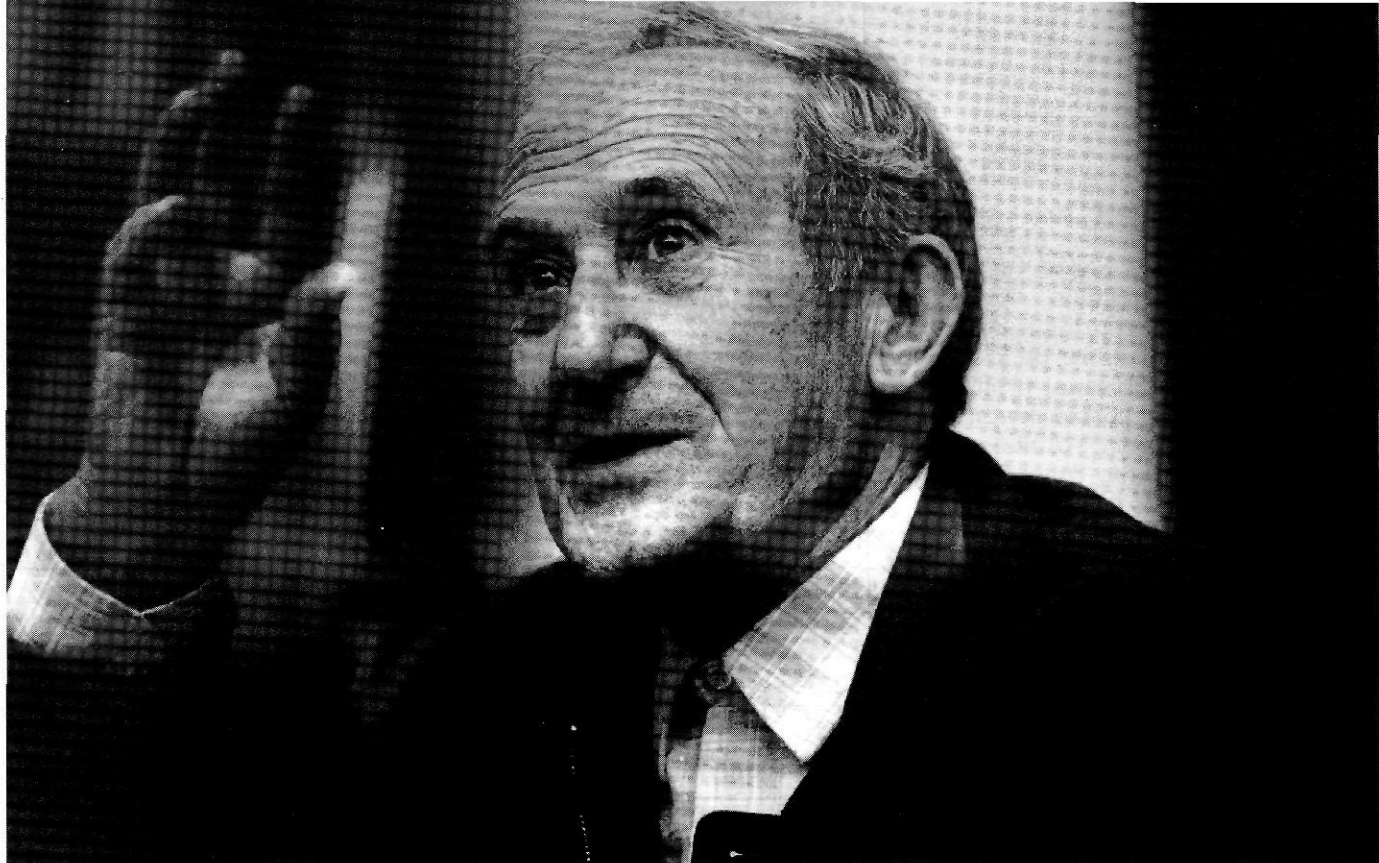
Durant tres setmanes, de l'11 d'agost a l'1 de setembre de 1867, aquell jove recorregué no només els carrers de Vila sinó també els CAMINS de la nostra pagesia. En llaüt voltà Eivissa i Formentera, illa que també conegué a peu. S'interessava per tot allò que veia i demanava informacions de les coses més diverses.

S'entrevistà amb notables del país, hòmens que sabien de lletra, per obtenir dades del medi físic illenc i de la població i les seues activitats. Prenia notes escrites per no oblidar el que se li deia, i en els seus desplaçaments per les illes s'aturava ara i en tant a dibuixar, molt bé per cert, paisatges naturals i urbans a fi de retenir millor les IMATGES de la nostra terra i de la seua gent.

CAMINS i IMATGES. Dues paraules ben suggeridores, riques en significats i matisos. Els camins eivissencs d'aquell mes d'agost de 1867 degueren ser calorosos i polsosos. Les imatges devien ser encisadores, com ens ho confirmen les làmines que l'arxiduc dibuixà i que ara en contemplar-les ens emocionen.

Els camins i les imatges de l'Arxiduc Lluís Salvador són in-

comptables. Des dels dotze anys fins a la seua mort, quan ja en tenia seixanta-vuit, la seua vida va ser un constant pelegrinatge d'una banda a l'altra. Per Europa, per Àsia Menor, pel nord d'Àfrica, per Amèrica i fins i tot per Austràlia. Poques persones del seu temps podien afirmar, com ell, que havien donat la volta al món, encara que fos, casualment, perquè estant a Sidney, llest per tornar cap a Europa, havia d'esperar quinze dies la sortida del vaixell que feia la ruta de l'Índic, vers ponent, i en canvi salpava l'endemà el que cobria la ruta d'Amèrica, vers llevant. Al llarg de la seua vida no es perdé una exposició universal: Viena, París, Filadèlfia, Barcelona, Melbourne. Era un home de món entès en fronteres perquè n'havia creuat moltes, però que, amb tota seguretat, interiorment les odiava.

Joan Marí Cardona, octubre de 1992. (Foto: Germán G. Lama.)

La seua passió, però, fou la Mediterrània, especialment les illes. Quants de llibres va escriure sobre les illes! Les coneixia quasi totes, fins i tot les més petites. Amb el seu iot, la Nixe, l'arxiduc errant viatjava d'una a l'altra vegades i més vegades.

Un dels llocs de descans entre viatge i viatge varen ser les possessions que comprà a la Serra de Tramuntana de Mallorca, illa que també conegué aquell mateix 1867, després d'haver estat a Eivissa.

Amb l'arreplega de documentació i les seues particulars anotacions de la vintena de dies que va estar a les Pitiüses, l'arxiduc Lluís Salvador va enllestir un llibre que titulà *Les Antigues Pitiüses*. Va ser publicat el 1869 quan només feia dos anys que havia estat a Eivissa. Ell sols tenia vint-i-dos anys. Sortí editat en alemany i se'n va fer un tiratge de cent exemplars. Com sempre seria norma en ell, l'obra no es venia a les llibreries ni a cap altre indret, sinó que ell mateix amb una nota personal les enviava a familiars seus, a algun amic o a les persones que l'havien ajudat facilitant-li informació.

Per aquesta última raó, un d'aquells cent volums fou tramès al vicari general d'Eivissa, Rafel Oliver i Ribas. Aquest, clar, no entenia l'alemany, i és de suposar que pocs eren els eivissencs que llavors l'enteni; així que el llibre fou desat a la biblioteca del Seminari. Record haver trobat en algun periòdic del segle passat una nota breu donant compte que l'enrevessat llibre existia, que parlava de la nostra illa i que segurament era d'interès, però que com que ningú no el podia llegir, es demanava que s'encarregàs la traducció al castellà, cosa que mai no s'arribà a fer.

Bé. Sí que s'arribà a traduir, però d'això no fa gaire. És l'edició que finançà la Caixa d'Estalvis de Balears, "Sa Nostra", i que sortí impresa l'any 1982. El tom vermellós de gran luxe conegut de tothom.

Sorpren que en tres setmanes l'arxiduc Lluís Salvador pogués reunir tota la informació que el llibre conté.

Cal precisar, però, que els anys 1886 i 1890 foren publicats a Palma dos llibres que eren una segona versió de *Les Antigues Pitiüses*, aquesta vegada escrita en castellà. Era una traducció auto-

ritzada per l'arxiduc amb més dades recollides sobretot pel seu col·laborador i home de confiança a Mallorca, Francesc Manuel de los Herreros. Ja tots dos, l'arxiduc i Herreros, havien estat uns dies a Eivissa durant la segona quinzena del mes d'agost de 1875 i és ben segur que alguna informació més en degueren obtenir. I n'hi degueren afegir quan tornaren a venir la segona quinzena del mes de setembre de 1886. Crec que era la tercera volta que Lluís Salvador visitava Eivissa i encara hi tornaria almenys dues voltes més, el juliol de 1897 i el març de 1898.

El 1886 l'arxiduc va ser a Eivissa una setmana, acompanyat d'Herreros. El periòdic local se'n feia ressò dient que es dedicava a prendre vistes fotogràfiques (sic) per al seu llibre que s'estava traduint al castellà. Una notícia breu i arraconada a últim terme, perquè la primera plana era dedicada a l'estrena del Nini, un vapor dels Wallis que començà a cobrir el trajecte directe entre els ports d'Eivissa i de Barcelona. Una connexió molt esperada pels eivissencs. Aquell mateix any, 1886, sortia publicat el primer volum, ja en castellà com s'ha dit. La informació sobre Eivissa,

ordenada seguint el guió de l'edició alemanya, era molt més abundant; s'hi incloïen matèries noves no tractades abans i es corregien algunes errades.

Basant-se en el contingut de les dues versions del llibre de l'arxiduc, Joan Marí Cardona, profund coneixedor de la nostra història, havent recorregut —també ell— l'illa de dalt a baix, coneixent-la com la coneix, ha pogut anar comentant amb observacions encertades totes i cadascuna de les anotacions de l'arxiduc Lluís Salvador. Els CAMINS que trepitjà i les IMATGES que ens deixà. Ahir i avui, és a dir, destacant els canvis no sempre reeixits que s'hi han fet.

Els qui poguessin sospitar que el tema del llibre de don Joan no encaixa en els que habitualment sol tocar s'adonaran de seguida que, lluny d'això, l'obra que comenta, en el seu temps i per molts d'anys, va ser un compendi, el millor, de la història de l'illa. De les dues Pitiüses.

Don Joan reflexiona sobre el que exposa l'arxiduc viatger i ho comenta per escrit com si ho fes en veu alta. Hi afegeix explicacions complementàries i esclaridores que només un entès com ell en la nostra història pot afegir. Ens ajuda a comprendre millor com era l'Eivissa d'aquell temps o per què, en evolució plena de lògica, l'Eivissa actual és com és.

Pot matisar l'afirmació de l'arxiduc quan diu que ningú d'Eivissa no es casaria per res del món amb una persona jueva, rebuig més escaient per a la gent de Mallorca. Pot precisar que el rellotge de la torre de la Catedral que veu l'arxiduc s'havia instal·lat tres anys abans, el 1864.

Pot corregir que quan parla de la conquesta de 1234 vol dir de 1235. Que quan es refereix a les obres de la Catedral de principis de segle XIX ha de dir del segle XVIII. Que sobre la Casa de Sanitat del final del carrer de la Mare de Déu la data és 1805 i no 1605. Que l'església de Sant Josep es va construir de 1726 a 1731 i no de 1731 a 1754 com havien informat l'arxiduc.

Don Joan fa comentaris amargs. L'arxiduc digué que els eivissencs

sols conservaven les oliveres velles però no es preocupaven de sembrar-ne de joves. Avui —diu don Joan— es podria dir el mateix dels altres arbres. Lamenta la destrucció dels horts als voltants de Vila. S'entristeix per la desaparició de les savines o dels pallers.

Però també es manifesta d'acord amb el jove arxiduc quan confessa, descrivint es Cubells, que no és possible de trobar enlloc del món un altre marc tan apropiat com aquest per a la contemplació de la grandesa de Déu.

Don Joan, amb el seu saber, pot enriquir el text arxiducal amb aportacions personals que intercala en el moment més oportú. Quan inclou el segar i el batre, i ens ho explica. Quan conta com es feia el vi o l'oli o com funcionaven les sènies. Quan diferencia, avui que de terminologia pagesa n'estam mancats, que la trava era per impedir que el bestiar corregués massa i que el cabrest servia perquè no pogués estanyar les branques baixes. Quan distingeix els molins de vent, d'aigua i de sang.

Llegint el llibre de don Joan, aprendrem o tornarem a recordar que el nom de Cavallet que porta la platja de les Salines ve del cavall petit de fusta que s'emprava per carregar sal a les embarcacions. Que el nom de Canal de les Salines ve de la canal per on la sal queia dins les barcasses. Que el nom del "Camí del Fil" procedeix del fil del telègraf que s'instal·là el segle passat entre Vila i la Cala de Sant Vicent.

Els que han tengut la sort d'acompanyar don Joan en les excursions de cap de setmana d'aquests darrers mesos, seguint els camins camperols de l'arxiduc guiats per les seues sàvies explicacions i comentaris, en el llibre que presentam hi trobaran moltes de les notes que quan l'escoltàvem ens hauria agradat prendre.

Diré també, i ja vaig acabant, que don Joan té encara molta feina per fer. Assortadament l'obra que presentam no serà l'última. Actualment està enllestint *El llarg camí del pa a Formentera*. Tos ens hem il·lustrat i enriquit en la nostra història llegint els

seus llibres de la sèrie "Illes Pitiüses". Encara li queden, dins de la mateixa col·lecció, els que faran referència als quartons de Santa Eulària, del Pla de Vila i de Sant Jordi. Els té ben endavant i aviat serà hora de donar-los forma i posar-los a l'abast de tothom.

Es necessari que don Joan no s'hagi de preocupar ni perdre temps en problemes de detalls accessoris que qualsevol pot resoldre, sinó que es pugui dedicar plenament a la tasca principal que si no la fa ell ningú més no podrà fer-la. Cal que no sols pugui comptar amb la nostra admiració i el nostre reconeixement sinó també amb l'ajut de tot ordre, especialment de les institucions. No voldria confondre el desig amb la realitat de l'esdevenidor. Corren actualment aires esperançadors i confii que n'obtdrem una bona collita.

Serà don Joan el d'agrair les col·laboracions que ha tengut, però no puc deixar de ressaltar la valuosa contribució de la Caixa d'Estalvis de Balears, "Sa Nostra", en l'aconseguit del projecte. No fou casualitat que en aqueixa mateixa sala, l'any 1982, es presentàs el llibre abans esmentat, sinó una prova antiga ara renovada de la seua actitud permanent de recolzament de la nostra cultura que els illencs hem de tenir sempre present. Igualment m'agradaria assabentar-vos del goig que em consta que avui anima els membres de l'Institut d'Estudis Eivissencs, sobretot els de la Comissió Executiva, perquè aquest llibre de don Joan Marí Cardona ha estat i és emblemàtic per a l'Institut, un projecte extraordinari que té un bon final. L'èxit ja està assegurat.

I encara que la recomanació sobri, vull convidar-vos i animar-vos a llegir *Els Camins i les Imatges de l'Arxiduc. Ahir i avui*. Serà una de les millors maneres d'agrair el treball i l'esforç de dies i mesos del seu autor. No us perdeu la lectura del pròleg d'Enric Fajarnés Cardona, perquè és la presentació més brillant que del llibre es pot fer.

JOAN PRATS I BONET